

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Шарий Олег Миколайович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**«ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ У ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ
ПІДПРИЄМСТВА»**

(назва кваліфікаційної роботи бакалавра)

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр і назва спеціальності)

Студента   ІІ курсу   Шарий О.М.
(номер курсу)   (ініціали, прізвище)

групи   ФМЗ-91а
(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Шарий О.М.

(підпис)

(ініціали та прізвище здобувача)

Керівник   асистент   _____   Малиш Д. О.
(посада, науковий ступінь)   (підпис)   (ініціали, прізвище)

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	7
.	
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1 Сутність поняття загроз та їх вплив на фінансово – економічну безпеку підприємства.	9
1.2 Методи оцінки загроз фінансово - економічної безпеки підприємства.	18
.	
РОЗДІЛ 2 ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКУ БАНКРУТСТВА ТА ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО – ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТОВ «ФАВОР»	24
2.1 Аналітична діагностика фінансового стану та ідентифікація загроз ТОВ «Фавор».	24
2.2 Оцінка та діагностика рівня фінансово–економічної безпеки підприємства.	36
2.3 Шляхи і методи прогнозування загроз фінансово-економічній безпеці підприємства..	43
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	56
.	

ВСТУП

У сучасних умовах поглиблення глобалізаційних процесів фінансово-економічна безпека (ФЕБ) суб'єктів підприємництва, як і держави загалом, набуває вирішального значення. В Україні відбуваються різноманітні соціально-економічні трансформації, що впливають на рівень, як фінансової так і економічної захищеності суб'єктів господарювання. Із становленням ринкових умов господарювання в Україні постають питання захисту громадян, підприємств, суспільства та держави загалом від несприятливих внутрішніх і зовнішніх чинників, що мають вплив на економічне середовище.

Наслідком низького рівня ФЕБ вітчизняних підприємств є надзвичайно низькі темпи розвитку економіки та суспільства. Сучасні кризові явища ведуть до зростання кількості загроз безпеці суб'єктів господарювання, та, як наслідок, до зниження їх фінансової стійкості чи банкрутства. Одне із ключових завдань – виведення із кризи суб'єктів підприємництва та їх ефективного розвитку – полягає у формуванні адекватного механізму боротьби за ФЕБ.

Так на основі показників фінансової звітності фінансовий аналіз дає змогу систематично і всебічно оцінювати фінансовий стан підприємства, а саме визначити рівень ФЕБ підприємства, використовуючи при цьому різні методи, прийоми та методики аналізу.

Таким чином метою даної дипломної роботи є дослідження теоретичних та практичних засад прогнозування загроз, як джерела інформації для визначення рівня та типу ФЕБ підприємства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні задачі:

- визначити сутність поняття загроз та їх вплив на ФЕБ;
- розглянути загальні вимоги щодо класифікації загроз в фінансовому житті підприємства;
- розглянути методи оцінки загроз ФЕБ;

- проаналізувати фінансовий стан підприємства та визначити рівень ФЕБ;
- запропонувати шляхи прогнозування загроз для досліджуваного підприємства.

Об'єктом дослідження даної дипломної роботи є прогнозування загроз ФЕБ на конкретному підприємстві.

Предметом дослідження є процес прогнозування загроз для поліпшення фінансового стану і рівня ФЕБ досліджуваного підприємства.

Використання загально наукових та спеціальних методів дослідження, серед яких, методи оцінки вхідної та вихідної аналітичної інформації, горизонтального та вертикального порівняння, абстрагування та аналізу, а також наступні методи:

- графічний (для побудування діаграм та графіків для більшої наочності інформації);
- табличний (для узагальнення та спрощення сприйняття статистичної інформації);
- метод індукції.

Інформаційною базою написання роботи за обраною темою стали підручники, довідники, посібники, наукові праці та публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково – практичних конференцій, законодавчі та нормативні документи, фінансова звітність підприємства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТЕЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО– ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність поняття загроз та їх вплив на фінансово – економічну безпеку підприємства.

Категорія «фінансово-економічна безпека» пов'язана з можливістю виникнення і подальшою мінімізацією різноманітних загроз на підприємстві.

Єрмошенко М. «загрозою» вважає конкретну форму небезпеки, а також сукупність негативних факторів. «Небезпекою» він вважає – існуючу можливість негативного впливу в діяльність суб'єкта господарювання, внаслідок чого виникає можливість виникнення кризового стану та подальшого банкрутства [34].

Підлужна Н. розуміє загрозу безпеці суб'єкту господарювання як небезпеку, яка визиває певні перешкоди у різних сферах діяльності підприємства і досягненні його економічних інтересів [64]. Кузенко Т. і Ареф'єва О. розуміють загрозу як конкретну дію чи процес, що може значно знизити фінансову стійкість та розвиток підприємства, і також в результаті привести до припинення його діяльності [5].

Недоліком цих визначень ми вважаємо відсутність формалізації місця, причин, факторів, що впливають на можливість виникнення загроз для господарюючого суб'єкта.

Видом небезпеки вважає загрозу Реверчук Н. За обсягом можливих наслідків виділяються такі види небезпек як ризик і загроза [70].

Загроза виникає при переході небезпеки з можливості у дійсність. Загроза – це конкретна дія негативних факторів яка здатна заподіяти моральну чи матеріальну шкоду .

Після аналізу поняття «загроза» для суб'єкта господарювання , з'ясуємо суть загрози для системи ФЕБ підприємства.

Вчені ЛДУВС визначають загрози ФЕБ як дію дестабілізуючих факторів, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією і порушенням законів, що призведе до додаткових понадпланових втрат [49].

І. Бланк загрозу фінансовому стану суб'єкта господарювання розуміє як суперечності фінансових вимог середовища в процесі діяльності підприємства. При цьому потенційно виникає можливість негативного впливу різноманітних умов та причин на фінансовий розвиток, що приводить до економічних втрат [15].

Науковець пов'язує загрози фінансовому стану підприємства виключно з його фінансовими зобов'язаннями.

Загрози фінансовому стану суб'єкта господарювання виникають не тільки в процесі здійснення фінансових потоків підприємства, а і від багатьох інших факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, кожний з котрих а може перерости в економічні збитки.

Наприклад, загроза пожежі від недотримання робітниками підприємства правил пожежної безпеки або негативної дії зовнішніх форс-мажорних процесів (природних факторів), що фактично призведе до значних фінансових збитків і зниженні показників ефективності виробничої діяльності.

Ю. Соколов трактує загрозу фінансовій безпеці підприємству як такі перетворення зовнішніх та внутрішніх факторів середовища в процесі функціонування фінансової системи, що призводять до негативної зміни предмета безпеки [72].

Таким чином загроза ФЕБ суб'єкта господарювання – це сукупність усіх факторів його зовнішнього або внутрішнього оточення, яка одразу або змінюючись, має ймовірність негативного впливу на фінансову систему і фінансові інтереси підприємства, що веде до підриву його фінансової стійкості і значно вповільнює його фінансовий розвиток.

Під загрозою діяльності суб'єкта господарювання можна розуміти фактичні або прогнозні дії юридичних чи фізичних осіб, що можуть

призвести до матеріальних або моральних збитків конкретному підприємству, втрати частини ринку, партнерів, постачальників, покупців та іміджу суб'єкта [7].

В якості загроз можна приймати сукупність умов, факторів та процесів, які кардинальним чином порушують пріоритетні фінансові цілі підприємства.

Загрози класифікують за різними ознаками і можуть вимірювати їх як у вартісних так і натуральних показниках.

У процесі класифікації виділяють внутрішньосистемні (внутрішні) і позасистемні (зовнішні) загрози.

Для кожного підприємства загрози зовнішнього і внутрішнього середовища максимально індивідуальні. Між тим, зазначені загрози містять в собі ознаки, що притаманні діяльності майже кожного суб'єкта господарювання.

Серед основних причин виникнення зовнішніх загроз ФЕБ підприємств України варто виділити такі:

- стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства;
- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, з урахуванням її фінансової і валютної складової);
- високий ступінь мобільності і взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій;
- різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх волатильності;
- посилення конкуренції між державами в економічній і іншій сферах, використання економічних чинників і стратегій завоювання світового простору;
- залежність вітчизняної економіки від іноземних фінансових ресурсів, що веде до вразливості фінансових систем;

До зовнішніх негативних впливів суб'єктивного типу належать методи і прийоми конкурентної боротьби, які застосовуються конкуруючими комерційними організаціями чи контрагентами підприємства з метою забезпечення собі додаткових переваг на товарному ринку, що призводить до навмисних неправомірних дій персоналу. До найбільш поширених видів негативних впливів з боку конкурентів належать різні варіанти цінової і нецінової конкуренції, а також промислове шпигунство і розповсюджена практика лобіювання інтересів підприємців в органах влади і управління. [17].

Внутрішні загрози виникають внаслідок помилкових дій при здійсненні фінансово-економічної політики суб'єкта господарювання, системних прорахунків адміністративно-управлінських ланок, помилок та зловживань менеджерів в процесі планування, організації та управління фінансовими потоками підприємства табл.1.1.

Таблиця 1.1 - Загрози внутрішнього середовища підприємства.

Сфера виникнення загрози	Загрози
Загальна система управління підприємством	невизначеність місії та цілей розвитку; невідповідність їм організаційної структури; низька кваліфікація управлінського персоналу; відсутність належної мотивації працівників; нечітка або взагалі <u>нерозроблена</u> система відповідальності керівників та працівників; прийняття необґрунтованих господарських рішень; зосередження управління і права власності в одних руках; конфлікти між управлінськими кадрами і трудовим колективом;

у сфері фінансового менеджменту	недосконала його організація; відсутність чи неефективність фінансового планування та контролю; неефективне управління активами та капіталом; ризикова політика фінансування; дефіцит фінансових ресурсів; незбалансованість грошових потоків; неправильна (не спрямована на розвиток) політика використання прибутку; <u>недиверсифікована</u> фінансова діяльність; високий рівень ризику портфеля фінансових інвестицій; зниження інвестиційної активності; зменшення рентабельності інвестиційних проєктів, портфеля фінансових інвестицій; відсутність або недостатній обсяг резервних та страхових фондів
у виробничій підсистемі	незадовільний техніко-технологічний рівень виробництва; зношеність основних фондів; <u>незавантаженість</u> виробничих потужностей; простої обладнання; високий рівень і неоптимальна структура виробничих витрат;
у маркетинговій підсистемі	невідповідність ринковій ситуації стратегії маркетингу; нехтування маркетинговими дослідженнями;

	маркетинговими дослідженнями; обмежена товарно-асортиментна політика; необґрунтована цінова політика; низька конкурентоспроможність продукції; відсутність або неефективність маркетингових комунікацій; неправильна збутова політика; високий рівень збутових витрат
--	---

Основні загрози ФЕБ підприємства в залежності від суб'єкта виникнення представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Загрози ФЕБ підприємства.

загрози макросередовища	стагнація або кризовий стан національної економіки; високий рівень інфляції; низька купівельна спроможність населення; зниження місткості внутрішнього <u>рин-ку</u> країни внаслідок демографічної ситуації; недосконалість господарського законодавства, його нестабільність; високий рівень податкових ставок; коливання курсів валют; девальвація національної грошової одиниці; несприятливий інвестиційний клімат; <u>нерозвинутість</u> фінансової інфраструктури; енергетична залежність від інших країн світу; дефіцит або відсутність власних природних ресурсів; несприятливі міжнародні угоди, рішення або дії з боку окремих іноземних держав (економічна блокада, ембарго тощо); надзвичайні ситуації та стихійні лиха; зниження
----------------------------	--

<u>загрози постачальників</u>	зрив, неналежне виконання укладених договорів; відмова від співробітництва; низька якість сировини, комплектуючих матеріалів; високий рівень цін; неритмічність постачання
<u>загрози конкурентів</u>	жорстка цінова та нецінова конкуренція; застосування її недобросовісних форм, зокрема <u>недобросовісної реклами</u> ; <u>копіювання товарного знаку</u> чи товарної марки; переманювання цінних кадрів та клієнтури конкурентами; комерційний шпіонаж; недружні захоплення та поглинання, рейдерство тощо
<u>загрози споживачів</u>	розрив договірних відносин; відмова від відвантаженої продукції; затримка її оплати; неплатоспроможність, банкрутство дебіторів; зміна смаків та уподобань споживачів
<u>органів державної та місцевої влади</u>	дискримінація підприємства; корупція посадових осіб; надання податкових та інших пільг конкурентам та інші
<u>загрози банків</u>	<u>високий рівень кредитних ставок</u> ; <u>жорсткі умови надання кредитів</u> ; <u>неналежний розвиток окремих банківських послуг</u>
загрози контактних аудиторій підприємства (ЗМІ, громадських організацій, профспілок і інших)	поширення будь-якої інформації, що може негативно вплинути на діловий імідж підприємства; висунення вимог, які суперечать фінансово-економічним інтересам підприємства; організація страйків працівників підприємства та інші

Узагальнену класифікацію загроз ФЕБ підприємства представлено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Класифікація загроз ФЕБ підприємства

№ п.п	Класифікаційна ознака:	Види загроз:
1	Безпосередність впливу	прямі; непрямі
2	Ступінь сформованості	реальні; потенційні
3	Можливість виявлення	явні; приховані
4	Джерела виникнення	зовнішні (ті, що створюють чинники зовнішнього середовища); внутрішні (ті, що виникають у внутрішньому середовищі підприємства)
5	Об'єкти, яким вони загрожують	фінансовим операціям; активам; інформації; технологіям; персоналу
6	Масштаб можливого впливу на підприємство	фінансовій безпеці підприємства в цілому; фінансовим інтересам окремих структурних підрозділів підприємства («центрам відповідальності»); фінансовим інтересам окремих операцій
7	Вплив на певний вид діяльності	операційній діяльності; інвестиційній діяльності; фінансовій діяльності
8	Вид фінансово-економічних інтересів підприємства	поточним фінансово-економічним інтересам; довгостроковим фінансово-економічним інтересам

Процес виникнення і дія загроз – поступовий і динамічний. Він супроводжується логічною часовою послідовністю зв'язків та подій, що відбуваються у виробництві. Тому побудова фінансової безпеки підприємства повинна здійснюватись з урахуваннями зміни показників

фінансового стану у певному звітньому інтервалі, який повинен визначатися достовірною та своєчасною інформацією [16].

Основними завданнями служби безпеки підприємства є комплексний аналіз загроз, для ефективного функціонування підприємства.

1.2 Методи оцінки загроз фінансово – економічної безпеки підприємства.

Оцінка загроз ФЕБ це одна з ключових фаз дієвої політики підприємства. Методи оцінки дають змогу прогнозувати і визначати загрози які можуть виникнути в процесі господарської діяльності підприємства.

Для оцінки та прогнозування загроз застосовуються наступні методи:

- фінансового аналізу;
- управлінські методи;
- стратегічного аналізу.

Для сталого розвитку підприємства в умовах ринкової економіки та протидії можливого банкрутства, треба мати відпрацьовані алгоритми управління фінансами, будувати оптимальну структура капіталу з урахуванням джерел наповнення та співвідношенням частки власних і запозичених коштів.

Головна мета фінансового аналізу – це своєчасне діагностування та мінімізація загроз фінансової діяльності і виявлення резервів покращення фінансових показників суб'єкта господарювання. його платоспроможності та ліквідності.

Одним із управлінських методів оцінки загроз фінансово – економічної безпеки, є оцінки загроз за допомогою SWOT – аналізу[1].

Під час проведення SWOT – аналізу, в аналіз потрапляють фактори зовнішнього середовища, зокрема такі:

- економіка держави (рівень розвитку, аналіз таких показників, як: ВВП, темп інфляції, рівень безробіття);
- політична система держави (особливості існуючої політики держави в галузі захисту прав підприємців та подальшого розвитку підприємницької діяльності);
- правове поле (аналіз регулювання підприємницької діяльності законодавчими актами України);
- соціально-культурний фактор (рівень розвитку суспільства в цілому, структура та характеристика існуючого ринку праці; рівень безробіття тощо);
- технологічні можливості (рівень розвитку науки і техніки держави; рівень розвитку засобів зв'язку, транспорту, телекомунікацій тощо).

В процесі SWOT-аналізу проводиться ідентифікація сильних та слабких сторін діяльності підприємства, прогнозування можливостей та загроз, які можуть з'явитися у майбутньому, побудова взаємозв'язків між ними, та врахування даних факторів при визначенні майбутньої стратегії підприємства.

SWOT-аналіз здійснюється в три етапа.

Етап 1. Виокремлюються сильні та слабкі сторони діяльності підприємства, досліджуються можливості та прогнозуються загрози, які його очікують. Поля матриці (рис. 1.1) деталізуються та розбиваються на певні прошарків. Рівні.

Етап 2. Можливості та загрози, що формалізуються в процесі аналізу, розподіляються на 3 групи відповідно за ступенем та вірогідністю дії на показники підприємства.

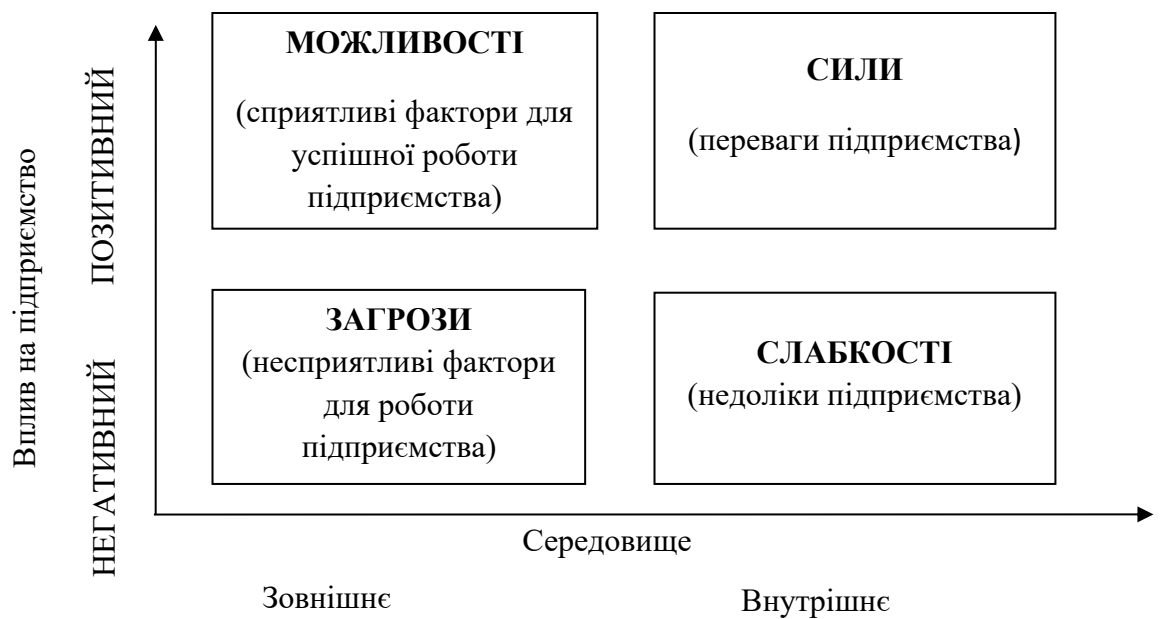

Рисунок 1.1 – Формування матриці SWOT-аналізу

Результати аналізу фіксуються у вигляді матриці (табл. 1.4)

Таблиця 1.4 – Матриця вірогідність-наслідки загроз

Вірогідність реалізації загроз	Наслідки впливу загроз		
	Руйнівні (Р)	Тяжкі (Т)	Легкі (Л)
Висока (В)	ВР	ВТ	ВЛ
Середня (С)	СР	СТ	СЛ
Низька (Н)	НР	НТ	НЛ

Менеджери підприємства повинні максимально повно враховувати загрози полів ВР, ВТ, СР при розробці стратегії. Тотожно формується матриця по можливостям підприємства (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5 - Матриця вірогідність-вплив можливостей

Вірогідність використання можливостей	Вплив можливостей		
	Сильний (С)	Помірний (П)	Малий (М)
Висока (В)	ВС	ВП	ВМ
Середня (С)	СС	СП	СМ
Низька (Н)	НС	НП	НМ

Етап 3. Усі елементи матриці поєднуються ланцюгами зв'язків. При визначенні стратегії розвитку підприємства всі елементи і зв'язки між ними повинні враховуватись. Далі формуються групи, що будуть впливати на діяльність підприємства: «Сильні сторони – можливості/загрози», «Слабкі сторони - можливості/загрози» та заносяться у матрицю (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 - Матриця для встановлення зв'язків між тенденціями розвитку зовнішнього та внутрішнього середовищ

SWOT – аналіз	Можливості	Загрози
<u>Сильні сторони</u>	<p>Поле «СІМ»</p> <p>Стратегія по використанню сильних сторін для отримання віддачі від можливостей, що з'явилися у зовнішньому середовищі.</p>	<p>Поле «СІЗ»</p> <p>Стратегія повинна передбачати використання сильних сторін роботи підприємства для нівелювання загроз, що виникли.</p>
<u>Слабкі сторони</u>	<p>Поле «СЛМ»</p> <p>Стратегія по подоланню слабких сторін за рахунок можливостей, що з'явилися у зовнішньому середовищі.</p>	<p>Поле «СЛЗ»</p> <p>Стратегія одночасного подолання слабких сторін та нівелювання впливу загроз, що виникли.</p>

Отже, слід сказати що SWOT – аналіз дозволяє виокремити сильні та слабкі сторони підприємства, а також прогнозувати загрози, ще на самому початку їх розвитку, але даний аналіз не має кількісного значення, метод більш експертного значення.

Одним із чинників забезпечення ФЕБ підприємства вважаємо використання стратегічного аналізу, а саме методу стрес – тестування.

На нашу думку , доречно і доцільно розглянути саме цей метод оцінки загроз.

Метод стрес-тестування кількісно оцінює вірогідність та розмір загроз. Він визначає величини неузгодженого фактору, який наражає підприємство на ризик. За допомогою цього методу визначаються критичні

величини зміни негативних зовнішніх факторів, що дає змогу прогнозувати зовнішні загрози

Аналіз цих показників дає можливість спрогнозувати суму збитків чи доходів окремого підприємства.

Необхідність проведення стрес-тестування обумовлена наступними факторами:

- фактично існуючими загрозами, на які наражаються підприємства в процесі своєї діяльності;
- потребою чіткої ідентифікації загроз діяльності підприємств чи організацій;
- устанавлення величини впливу загроз;
- зменшення та усунення значних фінансових втрат.

Основним завданням за результатами стрестестування є формування превентивних заходів, за допомогою яких можуть бути мінімізовані проблемні ситуації майбутніх періодів, та виключені різні загрози ефективної діяльності підприємства.

Стрес-тестування підприємства передбачає кількісний та якісний аналіз діяльності. Кількісний аналіз проводиться для визначення альтернативних сценаріїв розвитку подій. Якісний аналіз оцінює достатність фінансових ресурсів, рівень оптимізації співвідношення власного та позикового капіталу та його спроможність.

Кількісний аналізу визначає для підприємства можливі зміни в обсягу ринкової частки, цінових кон'юктурних тенденцій, та їх впливу на фінансові результати діяльності підприємства та рівень його ФЕБ.

Якісний аналіз дає можливість визначати спроможність капіталу підприємства формувати необхідні резерви, покривати виникаючі поточні збитки та планувати комплекс заходів які дозволили мінімізувати можливі збитки з одного боку і зберегти та захистити задіяний капітал.

Стрес-тестування є важливим чинником забезпечення ФЕБ підприємства, адже дає змогу кількісно та якісно оцінити існуючі або можливі загрози.

Отже, висновками до першого розділу слід навести наступне:

- загроза – це форма певної небезпеки чи поєднання негативних факторів або взаємопов'язаних умов;

- загроза – це потенційна чи реальна дія окремих суб'єктів, що можуть заподіяти конкретному суб'єкту господарювання матеріальних або моральних збитків;

- для того щоб прогнозувати загрози, потрібно їх класифікувати, за класифікацією загрози поділяються на зовнішні і внутрішні. Внутрішні загрози пов'язані з помилками і прорахунками в управлінні, вони можуть бути своєчасно усунені. Зовнішні ж загрози не є керованими, це можуть бути як рівень безробіття, стан інфляції, тому рівень, тому їх необхідно враховувати під час формування стратегії та формування стійкого функціонування підприємства;

- для оцінки та прогнозування загроз застосовуються наступні методи: фінансового аналізу, управлінські методи стратегічного аналізу.

РОЗДІЛ 2
ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКУ БАНКРУТСТВА ТА ШЛЯХИ
ЗМЕНШЕННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТОВ
«ФАВОР»

2.1 Аналітична діагностика фінансового стану та ідентифікація загроз ТОВ «Фавор».

ТОВ «Фавор» було засновано 28 березня 2001 року у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю. Юридична та фактична адреса підприємства: Україна, м. Суми, вул. Курська, 18 а.

За 19 років роботи виробничі ресурси підприємства зросли з одного цеху баночної лінії до сучасного заводу із автоматизованими лініями по виробництву банки та відра, а також двома найновішими лініями літографії.

На сьогоднішній день партнерами ТОВ «Фавор» є 196 виробників лакофарбової і нафтохімічної продукції України, країн СНД та східної Європи.

ТОВ «Фавор» власний дизайнерський центр, транспортний відділ, високий рівень технологічної оснащеності підприємства дозволяє виконувати повний виробничий цикл переробки сировини: від порізки жерсті до відвантаження літографічної тари власним транспортом.

ТОВ «Фавор» не просто продає металеву тару, а надає замовнику комплексне вирішення питання упаковки: від розробки дизайну тари до відвантаження продукції власним автотранспортом, виходячи з конкретних виробничих потреб клієнта і фінансових можливостей.

Основними видами діяльності ТОВ «Фавор» є:

- виробництво жестетари;
- надання послуг літографії та лакування жести.

Головними групами товарів ТОВ «Фавор» є тара для хімічної продукції, тара для харчової продукції, послуги лакування та літографії, каністри, аерозольний баллон.

Вся тара, вироблена ТОВ «Фавор» відповідає вимогам європейських стандартів: жесть підвищеної твердості, зварений шов, витратні матеріали найвищої якості, а головне оптимальне відповідність ціни і якості дозволяють ТОВ «Фавор» займати лідируючі позиції в галузі виробництва металевої тари.

Для більш детального вивчення економічної діяльності ТОВ «Фавор» проаналізуємо основні економічні показники діяльності підприємства.

З представлених даних, за аналізований період спостерігаємо приріст всіх показників господарської діяльності у 2019 році в порівнянні з 2018 роком. Так у виразі чистий дохід від реалізації зріс на 1077867 тис. грн., ; собівартість реалізованої продукції зросла на 1077867 тис. грн.; валовий прибуток зріс на 963647 тис. грн.; фінансовий результат від операційної діяльності зріс на 301662 тис. грн.; фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування зріс на 366794 тис. грн.; чистий прибуток зріс на 56112 тис. грн.. Загалом представлені результати діяльності демонструють підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності.

Таблиця 2.1 – Аналіз основних економічних показників діяльності ТОВ «Фавор» за даними 2018-2019 рр., тис. грн.

<u>Показник</u>	<u>Рік</u>		<u>Абсолютне відхилення показників 2019р. від 2018 р. (+;-)</u>
	2018	2019	
A	2	3	4
<u>Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)</u>	12968215	15009729	2041514
<u>Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)</u>	10270831	11348698	1077867
<u>Валовий прибуток (збиток)</u>	2697384	3661031	963647
<u>Фінансовий результат від операційної діяльності</u>	1507313	1808975	301662

<u>Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування</u>	1411518	1778312	366794
<u>Чистий прибуток (збиток)</u>	1428111	1484223	56112

ТОВ «Фавор» функціонує як єдиний виробничо – господарський комплекс. Структура ТОВ «Фавор» повністю забезпечує потреби підприємства і не залежить від зовнішніх факторів.

Одним із структурних підрозділів ТОВ «Фавор» є служба фінансово – економічної безпеки. Служба ФЕБ виконує захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації, унеможливорює несанкціоноване одержання спеціального діловодства, оцінює дію конкурентів, організовує режим безпеки всіх видів діяльності та запобігає виникненню загроз.

Основними функціями служби ФЕБ є:

- охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що вважаються комерційною таємницею даної фірми (підприємства, організації);
- організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць фірми;
- запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю;
- організація спеціального діловодства, яке унеможливорює несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці відповідної фірми;
- виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності та за екстремальних ситуацій;
- організація режиму безпеки за здійснення всіх видів діяльності, включаючи зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва фірми з іншими партнерами;
- забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;

- організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів фірми;
- оцінка маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

З метою визначення загроз та оптимізації рівня ФЕБ підприємства проведемо аналіз фінансового стану ТОВ «Фавор».

На основі показників фінансової звітності проведемо розрахунок фінансових показників за вище представленими групами. У таблиці 2.2 представимо розрахунок показників майнового стану.

За даними фінансової звітності 2017 – 2019 років коефіцієнт зносу основних засобів підприємства, свідчить про значне зношення основних засобів 55 – 56 %, але в 2019 році цей показник істотно знизився до позначки 24%. При цьому досить суттєвим є коефіцієнт оновлення який становить у 2019 році 4 %, що свідчить про значне оновлення (надходження, придбання) основних засобів у даному періоді. Коефіцієнт вибуття основних засобів за 2017 – 2019 рік відповідає нормативному значенню, оскільки його значення на межі 0,1 – 0,2 % значно менше від коефіцієнта оновлення.

Таблиця 2.2 – Показники майнового стану ТОВ «Фавор» за 2017-2019 рр.

Показник	Нормативне значення	Станом на 31.12.2017	Станом на 31.12.2018	Станом на 31.12.2019	Абсолютне відхилення 2019 р., до 2017 р.
Коефіцієнт зносу основних засобів	зменшення	0,55	0,56	0,24	-0,31
Коефіцієнт оновлення	збільшення	0,06	0,06	0,04	-0,02
Коефіцієнт вибуття	повинен бути менше ніж коефіцієнт оновлення основних засобів	0,01	0,01	0,2	0,01

Враховуючи значний ступінь зношення основних засобів, майновий стан підприємства можна охарактеризувати як задовільний. Проте, показники майнового стану за 2019 рік свідчать про тенденцію до оновлення матеріальної бази підприємства, шляхом зменшення загального коефіцієнту зносу.

Для аналізу ліквідності балансу підприємства поділимо активи і пасиви на групи по ступеню ліквідності (табл. 2.3).

Оцінка ліквідності балансу дозволяє спрогнозувати фінансовий стан підприємства на короткострокову та довгострокову перспективу.

Таблиця 2.3 – Показники ліквідності балансу ТОВ «Фавор» за 2017-2019 рр.

Рік														
2017				2018				2019						
A1	280023	<	П1	9855096	A1	581110	<	П1	1190065	A1	92697	<	П1	10983486
A2	5335194	>	П2	0	A2	9651759	>	П2	0	A2	9209161	>	П2	79605
A3	4727820	>	П3	343814	A3	4067475	>	П3	375473	A3	2329910	>	П3	1277474
A4	7985301	<	П4	8226477	A4	8046036	<	П4	9631155	A4	2082711	>	П4	20232837

Аналізуючи ліквідність балансу можна зробити наступні висновки:

- тип фінансові стабільності у 2017 і 2019 році нормальний, адже умова $A_1 + A_2 \geq P_1$ виконується;
- активи A_1 свідчать про те що грошові кошти та їх еквіваленти не можуть бути використані для поточних розрахунків негайно;
- швидко реалізовані активи A_2 перевищують інші види поточних зобов'язань, це свідчить про те що, товари, готова продукція та інші активи використовуються протягом операційного циклу.
- протягом усіх років виконується умова $A_3 > P_3$, що пов'язано зі спроможністю підприємства покривати свої довгострокові пасиви за рахунок повільно реалізованих активів, а саме запасів і витрат та інших поточних активів;
- повільно реалізовані активи A_3 протягом досліджуваного періоду виконують умови, це свідчить про те що, витрати майбутніх періодів, інші необоротні активи щоб перетворилися на готівку потрібен певний час;

Далі проведемо аналіз ліквідності підприємства за період 2017 – 2019 рр. (табл.2.4).

Таким чином, коефіцієнт покриття (поточної ліквідності) характеризує достатність обігових коштів та оборотних активів для погашення поточних зобов'язань підприємства протягом року. У всіх роках за аналізований період, значення коефіцієнта покриття відповідало нормативному.

Таблиця 2.4 – Показники ліквідності підприємства за 2017 – 2019 роки

Показник	Нормативне значення	Рік			Абсолютне відхилення 2019 р., до 2017 р.
		2017	2018	2019	
Коефіцієнт покриття	>1	1,06	1,16	1,06	0
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0, 6 - 0,8	0,60	0,83	0,86	0,26
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,25 збільшення	0,03	0,02	0,01	0,02
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	> 0 збільшення	568908,0	1944908,0	664499,0	95591

Значення коефіцієнту абсолютної ліквідності за аналізований період є низьким, і знаходиться в середніх межах від 0,03 до 0,01 що свідчить про низьку здатність підприємства негайно ліквідувати власну короткострокову заборгованість, оскільки підприємство має малі залишки найбільш ліквідних активів (грошових коштів) у своєму поточному обороті.

Динаміку змін показників ліквідності ТОВ «Фавор» за 2017-2019 рік, представлено на рисунку 2.1.

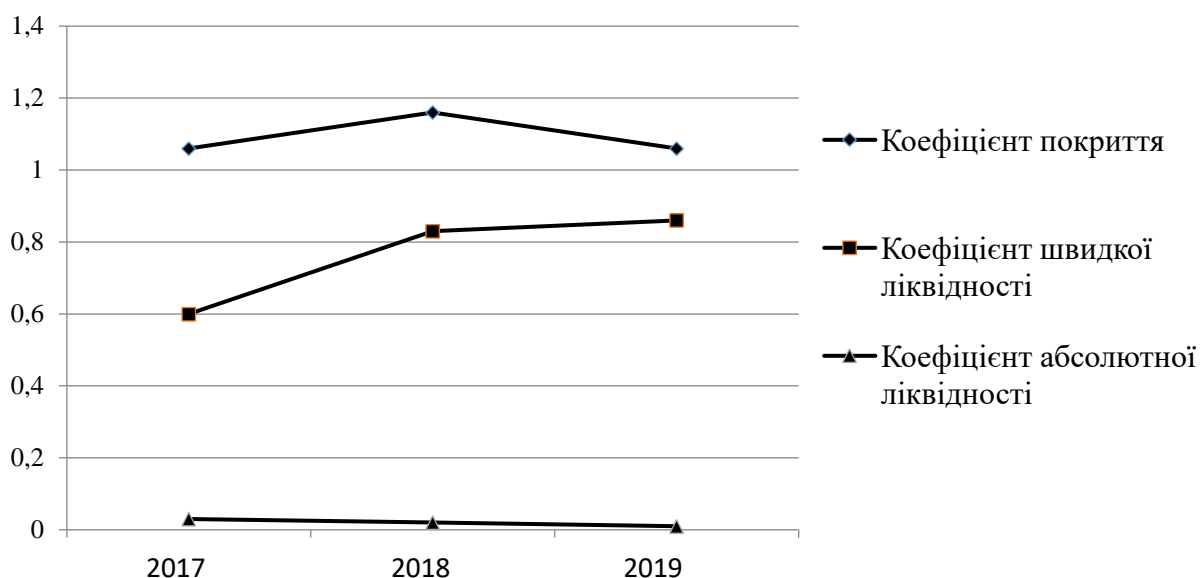

Рисунок 2.1- Динаміка змін показників ліквідності ТОВ «Фавор»

Значення коефіцієнта швидкої ліквідності за аналізований період демонструє відповідність нормативному. Тобто наявна кількість одиниць найбільш ліквідних активів у 2017 – 2019 роках була достатньою для погашення поточних зобов'язань.

На підставі даних таблиці 2.5 проведемо аналіз фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 2.5 – Показники фінансової стійкості підприємства

Показник	Нормативне значення	Рік			Абсолютне відхилення 2019 р., до 2017 р.
		2017	2018	2019	
Коефіцієнт автономії	> 0,5	0,45	0,44	0,53	0,09
Коефіцієнт фінансування	< 1 зменшення	1,24	1,28	0,87	-0,37
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	> 0,1	0,05	0,14	0,06	0,01
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0 збільшення	0,07	0,20	0,04	-0,03
Коефіцієнт фінансового левериджу	<0.15	0,04	0,20	0,04	0

Результати проведеного аналізу показників фінансової стійкості характеризують покращення показників 2019 року у порівнянні з 2018 роком, що свідчить про збільшення рівня фінансової стійкості підприємства.

Коефіцієнт автономії (платоспроможності) у 2019 році демонструє позитивний показник, коефіцієнт більший нормативного значення, тобто здатність підприємства виконувати зобов'язання перед зовнішніми суб'єктами за рахунок власних активів, і залежність від позикових джерел.,

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами за 2018 рік має позитивне значення у порівнянні з 2017 та 2019 роком. Загальне відхилення значення 2019 до 2018 року складає 0,1, що характеризує зменшення частки власних обігових коштів в оборотних активах підприємства.

Значення показника коефіцієнту маневреності власного капіталу у 2019 році характеризує нечітку динаміку по відношенню до 2017 та 2018 років, при цьому знаходиться в нормативних межах, тобто частка власних обігових коштів у власному капіталі є достатньою.

Динаміку змін показників фінансової стійкості ТОВ «Фавор» представлено на рисунку 2.2.

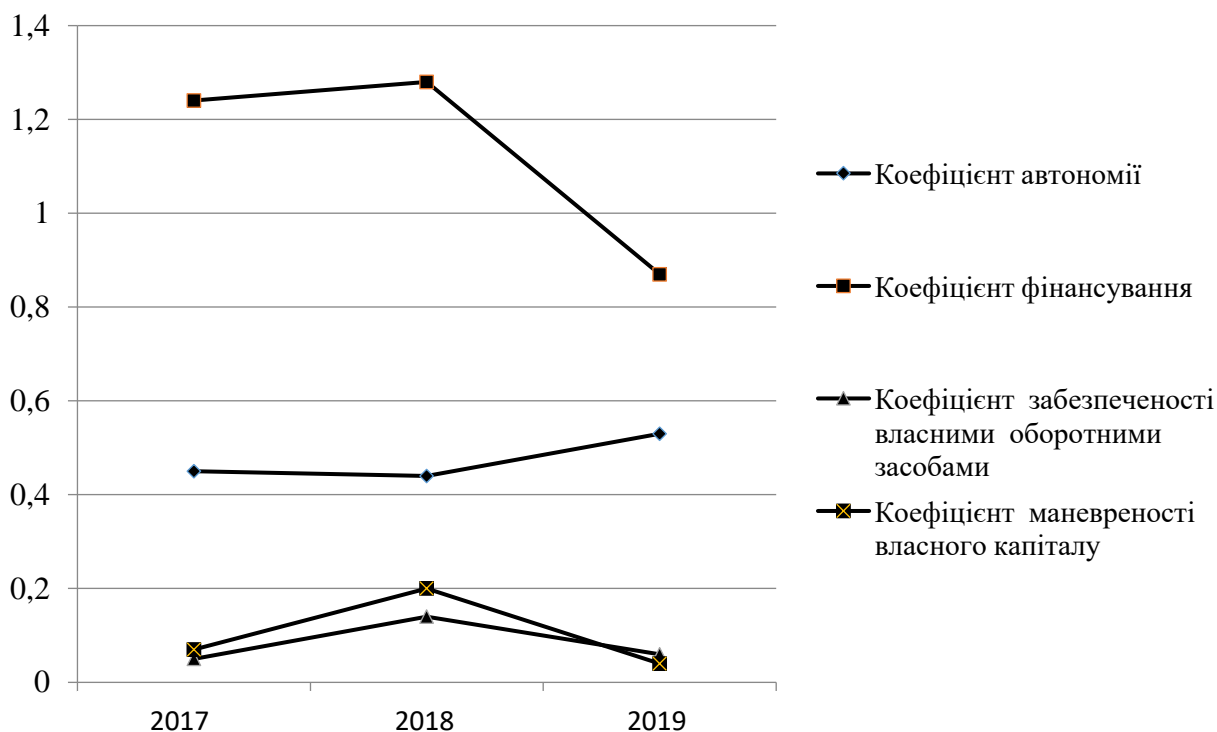

Рисунок 2.2- Динаміка змін показників фінансової стійкості ТОВ «Фавор» за 2017-2019 рік.

Ділова активність підприємства характеризується динамікою його розвитку, досягненні ним цілей, розширенні сегменту ринків збуту продукції. У таблиці 2.6 представимо розрахунки показників аналізу ділової активності підприємства. Коефіцієнт оборотності активів в 2017 – 2018 демонструє позитивну тенденцію, тобто зростання чистої виручки від реалізації продукції на одиницю коштів інвестованих, але в 2019 році коефіцієнт знизився на –0,3 в порівнянні з 2018 р.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості показує, критичне зменшення, яке у абсолютному виразі становить – 45%, це свідчить про те що підприємство потребує менше кредитів, але строк погашення заборгованості збільшився на інший а термін, а саме на 5 днів, що є не суттєво. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує абсолютне зменшення за аналізований період на 0,19, що свідчить про те, що виручка від реалізації не перевищує середню дебіторську заборгованість.. Загальний строк погашення при цьому збільшився на 27 днів.

Таблиця 2.6 – Показники ділової активності підприємства за 2017 – 2019 роки.

Показник	Нормативне значення	Рік			Абсолютне відхилення 2019 р., до 2017 р.
		2017	2018	2019	
<u>Коефіцієнт оборотності активів</u>	<u>збільшення</u>	1,2	1,22	0,92	-0,28
<u>Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості</u>	<u>збільшення</u>	3,2	2,80	2,75	-0,45
<u>Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості</u>	<u>збільшення</u>	2,40	2,48	2,21	-0,19
<u>Строк погашення дебіторської заборгованості, днів</u>	<u>зменшення</u>	138	147	165	27
<u>Строк погашення кредиторської заборгованості, днів</u>	<u>зменшення</u>	128	130	133	5
<u>Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів</u>	<u>збільшення</u>	1,69	1,21	1,53	-0,16
<u>Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)</u>	<u>збільшення</u>	0,35	0,41	0,34	-0,01
<u>Коефіцієнт оборотності власного капіталу</u>	<u>збільшення</u>	0,60	0,69	0,43	-0,17

Значення коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддача) за 2019 рік зменшилось у порівнянні 2018 роком (-0,7), але збільшилось у порівнянні з 2017 роком (0,6).

Значення коефіцієнту оборотності власного капіталу демонструє поступове зростання протягом 2017 – 2018 років, але спад у 2019 році це свідчить про те що підприємство зменшило оплату виставлених рахунків.

На основі даних звітності проаналізуємо рентабельність підприємства (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 - Показники рентабельності підприємства за період 2017-2019 рр.

Показник	Нормативне значення	Рік			Абсолютне відхилення 2019 р., до 2017 р.
		2017	2018	2019	
Рентабельність продукції, %	>0	23	13	17	-6
Рентабельність діяльності, %	>0	13	09	10	-3
Рентабельність активів. %	>0	3	3	2	-1
Рентабельність власного капіталу, %	>0	7	6	4	-3

Загалом аналіз показників рентабельності підприємства свідчить про задовільний стан управління господарською діяльністю, оскільки підприємство демонструє рентабельність за всіма аналізованими напрямками.

Коефіцієнт рентабельності продукції у 2019 році складає 17% і показує скільки прибутку припадає від основної діяльності на одиницю собівартості.

Коефіцієнт рентабельності діяльності за останній рік аналізованого періоду знизилась на 3% що показує, скільки чистого прибутку припадає на одиницю виручки.

Коефіцієнт рентабельності активів у 2019 році становить 2% і показує скільки прибутку від основної діяльності припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи підприємства.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу у 2019 році погіршився з попередніми роками і становить 4% і показує, скільки припадає чистого прибутку на одиницю власного капіталу.

Динаміку змін показників рентабельності ТОВ «Фавор» за 2017-2019 рік, представлено на рисунку 2.3.

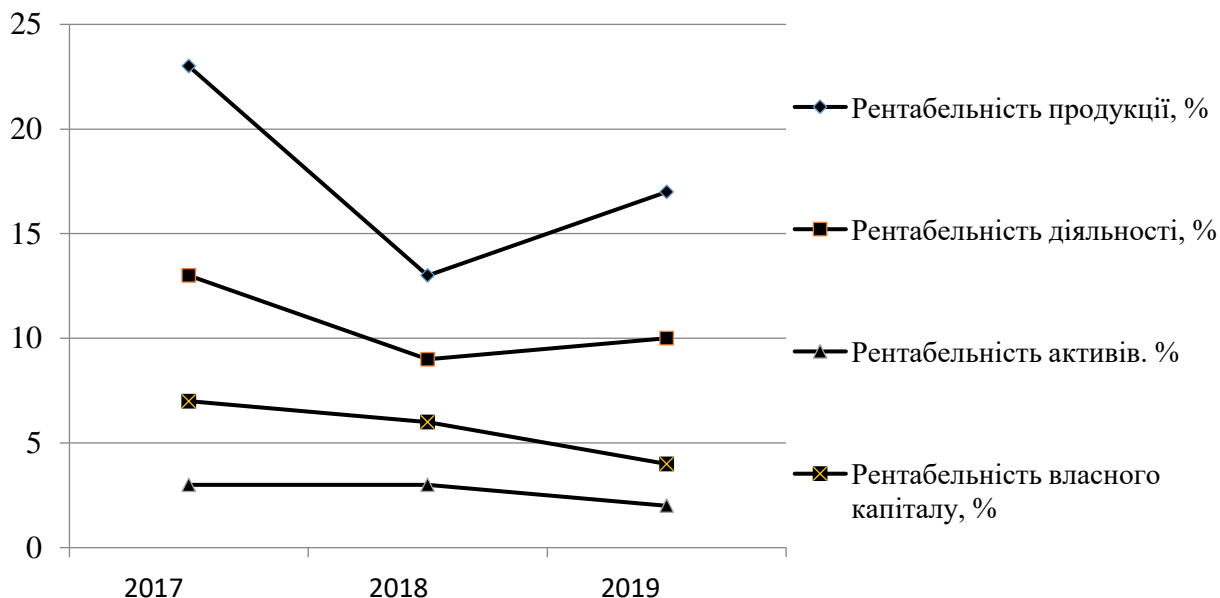

Рисунок 2.3- Динаміка змін показників рентабельності ТОВ «Фавор» за 2017-2019 рік

Отже, проаналізувавши фінансовий стан за 2017-2019 роки, на нашу думку доцільно виявити та ідентифікувати наступні загрози які притаманні ТОВ «Фавор»:

- основні засоби протягом аналізованого періоду значно зношуються, про це свідчить коефіцієнт зносу за 2019 рік складає 0,24;
- розрахувавши аналіз ліквідності балансу, ми дізналися що грошові кошти та їх еквіваленти в процесі господарської діяльності не можуть використані негайно для поточних розрахунків, адже виконується умова $A_1 < P_1$ протягом всіх аналізованих років;
- умова $A_1 < P_1$ свідчить про те що іншим необоротним активам та витратам майбутніх періодів необхідно чекати певний час щоб перетворитися на готівку ;

– коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості критично знижується, за аналізовані роки в абсолютному виразі становить 45%, це про те що підприємство не може негайно ліквідувати власну короткострокову заборгованість;

– підприємству необхідно менше кредитів для своєї фінансової діяльності, адже строк погашення збільшився на 5 днів;

– виручка від реалізації не перевищує середню дебіторську заборгованість про це свідчить коефіцієнт дебіторської заборгованості, цей показник зназився на 0,19 за аналізований період;

– зниження суми чистого прибутку від основної діяльності на одиницю собівартості складає 3%;

– загрозою є погіршення рентабельності власного капіталу, він становить 4%, це свідчить про зменшення чистого прибутку на одиницю власного капіталу.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу фінансового стану аналізованого підприємства, можна зробити висновок про задовільне управління ресурсами, зобов'язаннями і власним капіталом. Результати продемонстрували значну залежність підприємства від зовнішніх та внутрішніх факторів впливу (попит і пропозиція на нафтопродукти, платоспроможність дебіторів, фінансова криза), які зумовлюють не прогнозовані зміни значень ділової активності, фінансової стійкості, ліквідності та рентабельності.

2.2. Оцінка та діагностика рівня фінансово–економічної безпеки підприємства.

Для рівня ФЕБ потрібно знати який фінансовий стан підприємства, з наведених вище розрахунків щодо фінансового стану, ми бачимо в підприємства кризовий фінансовий стан, а отже, ми можемо визначити рівень фінансово – економічної безпеки.

Отже, наступним етапом даної роботи доречно розглянути фінансову стійкість ТОВ «Фавор», та визначити тип фінансової стійкості що в подальшому дасть нам змогу визначити рівень фінансової безпеки (табл.2.8).

Для визначення типу фінансової стійкості використовується трьохкомпонентний показник, який розраховується за формулою 2.1.

$$\bar{S} = \{S_1(E_1), S_2(E_2), S_3(E_3)\}, \quad (2.1)$$

Проаналізувавши нище наведену таблицю слід слід визначити тип фінансової стійкості, оскільки $E_1 < 0$, $E_2 < 0$, $E_3 < 0$, то трьохкомпонентний показник матиме вигляд $\bar{S} = (0,0,0)$.

Оскільки за аналізовані роки в ТОВ «Фавор» кризовий стан, а отже, необхідні запаси та витрати не можуть бути проведені за рахунок власних коштів і підприємство перебуває на межі банкрутства. Підприємство повно або частково неспроможне здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності.

Таблиця 2.8 – Аналіз фінансової стійкості ТОВ «Фавор».

Показник	Зміст	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Н1	<u>Власний оборотний капітал для формування запасів і витраті</u>	239388	1583425	-595557
Н2	<u>Власний оборотний капітал, довгострокові кредити та позики для формування запасів і витрат</u>	583202	1958898	681917
Н3	<u>Загальна величина основних джерел коштів (власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик) для формування</u>	583202	1958898	761522

Н4	Величина запасів і витрат	4498318	4030771	2262357
Е1	Надлишок або нестача власного оборотного капіталу для формування запасів і витрат	-4258930	-2447346	-2857914
Е2	Надлишок або нестача власного оборотного капіталу, довгострокових кредитів та позик для формування запасів і витрат	-3915116	-2071873	-1580440
Е3	Надлишок або нестача загальної величини основних джерел коштів (власного оборотного капіталу, довгострокових, короткострокових кредитів та позик) для формування запасів і витрат	-3915116	-2071873	-1500835
	Тип фінансової стійкості	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан
	Рівень фінансово – економічної безпеки	Критичний рівень	Критичний рівень	Критичний рівень

Оскільки в підприємства кризовий стан фінансової стійкості то рівень ФЕБ в нього критичний, і тому підприємству недостатньо власних і позикових коштів, підприємство знаходиться на межі банкрутства.

Доречно буде розглянути коефіцієнт фінансового левериджу, оскільки підприємству недостатньо власних та запозичених коштів.

Коефіцієнт розраховується за формулою 2.2

$$K_{ф.л.} = \frac{\text{зобовязання (кредити)}}{\text{власний капітал}} \quad (2.2)$$

Зробивши розрахунки, коефіцієнт 2017-2019 років відповідно становить 0.04, 0.20, 0.04, що є менше нормативного значення 0,15 у 2017 та 2019 році. Отже, підприємство у 2018 році досить залежало від довгострокових позикових коштів.

На нашу думку для покращення свого фінансового – економічного рівня безпеки, підприємству слід вжити наступних заходів:

– зниження собівартості продукції (робіт, послуг) дозволить підприємству бути конкурентоспроможним на ринку, що можливе за рахунок розвитку інноваційної діяльності, більш раціонального використання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, більш ефективного управління витратами;

– пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке забезпечує рентабельність власного капіталу. Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою комплексу заходів, спрямованих на зменшення фінансових зобов'язань та збільшення активів. Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за рахунок: зменшення суми постійних витрат; продовження строків кредиторської заборгованості, відстрочення виплат дивідендів та відсотків. Збільшити суму грошових активів можна за рахунок: рефінансування дебіторської заборгованості, тобто система фінансових операцій, яка забезпечує прискорену конверсію дебіторської заборгованості грошовими активами;

– підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства збільшить коефіцієнт абсолютної ліквідності. Збільшення обсягу грошових коштів можна забезпечити за рахунок реалізації зайвих виробничих і невиробничих фондів, здачі їх в оренду, продажу деяких застарілих основних фондів;

– оптимізація збутової політики, полягає в тому, що підприємству необхідно активізувати політику в галузі маркетингу з метою просування своєї продукції (послуг) на ринок;

– розширення ринків збуту, для чого підприємству необхідно створювати пункти роздрібної торгівлі, що призведе до збільшення прибутку та збільшення оборотності капіталу.

Для проведення оцінки фінансового стану підприємств необхідна система науково обгрунтованих моделей прогнозування банкрутства. Прогнозування банкрутства полягає в своєчасному розробленні конкретних заходів, спрямованих на подолання на підприємстві негативних тенденцій.

Тому, ми пропонуємо, визначити ймовірність банкрутства за методом п'ятикратної моделі Альтмана. Загальна методика розрахунку за методом Альтмана наведена у формулі 3.1.

$$Z = 1,2x_1 + 1,4x_2 + 3,3x_3 + 0,6x_4 + x_5 \quad (3.1)$$

де Z – залежна змінна;

x_1 – оборотні активи – поточні зобов'язання/ валюту балансу;

x_2 – чистий прибуток/ загальну вартість активів;

x_3 – прибуток до виплат/ загальну вартість активів;

x_4 – ринкова вартість акцій/зобов'язання;

x_5 – виручка/загальну вартість активів.

Якщо $Z > 2,99$, то підприємство буде фінансово стійким, якщо підприємство, для якого $Z < 1,81$, є безумовно-неспроможними, інтервал $[1,81 - 2,99]$ складає зону невизначеності.

Розрахувавши дані за останній звітний період, ми отримали результат, згідно якого $Z = 0,7274$, звідси ми маємо що підприємство є безумовно – неспроможним.

Взагалі одну методику розрахунку банкрутства не доцільно використовувати, томи пропонуємо використати модель Спрінгейта наведеної у формулі 3.2

$$Z = 1,03x_1 + 3,07x_2 + 0,66x_3 + 0,4x_4 \quad (3.2)$$

де x_1 – оборотні активи/ загальну вартість активів;

x_2 – прибуток до виплат/ загальну вартість активів;

x_3 – прибуток до виплат/ поточні зобов'язання;

x_4 – виручка/ загальну вартість активів.

Якщо $Z < 0,862$, то підприємство є потенційним банкрутом. Розрахувавши показника ми отримали що, $Z = 1.036$, це свідчить про те, що за даною моделлю підприємство не є банкрутом.

Наведені вище моделі не дають загального значення щодо банкрутства, і тому на нашу думку потрібно провести розрахунок банкрутства за моделлю що більш відповідає українським підприємствам, а саме R – моделі наведеній у формулі 3.3.

$$R = 8,38 * x_1 + x_2 + 0,054x_3 + 0,63x_4 \quad (3.3)$$

де x_1 – обіговий капітал/ середньорічна вартість активів,

x_2 – нерозподілений прибуток / власний капітал,

x_3 – чистий дохід від реалізації/ середньорічна вартість активів ,

x_4 – нерозподілений прибуток / загальні витрати.

Після розрахунку отримані такі дані: $X_1 = 0,36$, $X_2 = 0,11$, $X_3 = 0,92$, $X_4 = -0,14$. Підставивши у вищенаведену формулу отримуємо: $R = 1,25$. Ймовірність банкрутства наведена у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Ймовірність банкрутства ТОВ «Фавор»

Значення R	Ймовірність банкрутства (%)
Менше 1,5	Максимальна (90-100%)
1,5 – 2,4	Висока (60-80%)
2,5 - 3,1	Середня (35-50%)
3,2 – 3,99	Низька (15-20%)
більше 4	Мінімальна (10%)

Отже, після проведених розрахунків можна зробити висновки, що ймовірність банкрутства ТОВ «Фавор» із значенням 1,25 є максимальною.

Варто зробити невеликий щодо прогнозування банкрутства за 3 моделями, модель Альтмана показала нам що $Z = 0,7274$, звідси впливає що

підприємство є безумовно – неспроможним, методика розрахунку за моделлю Спрінгейта довела нам що підприємство не є банкрутом, оскільки $Z=1,036$, і це більше порогового значення $0,862$.

Розрахунок за R – моделлю, продемонстрував граничне відхилення від від мінімального розміру банкрутства, отримане значення дорівнює $1,25$, що в свою чергу стало максимально ризиковим до банкрутства. (табл. 3.1)

Так як, підприємство знаходиться у кризовому стані то йому притаманне банкрутство.

Для того щоб підприємство не стало банкрутом то йому доречно залучити фінансову санацію.

Головною метою фінансової санації є мобілізація фінансових ресурсів для відновлення платоспроможності та ліквідності. Формування фінансового капіталу для проведення санаційних заходів може здійснюватися як за рахунок власних коштів підприємства так і за допомогою кредиторів.

Для даного підприємства потрібно вжити таких заходів фінансової санації:

- реструктуризація підприємства;
- закриття неефективної лінії виробництва;
- відстрочка або розстрочка платежів;
- ліквідація дебіторської заборгованості;

Щодо ТОВ «Фавор», то дослідження різними методами показали негативні результати, що говорить про те, що підприємств може стати банкрутом.

2.3. Шляхи і методи прогнозування загроз ФЕБ підприємства.

Забезпечення ФЕБ є одним з основних принципів нормального функціонування підприємства, реалізація якого передбачає використання комплексного науково-практичного системного підходу.

Прогнозуючи можливість виникнення небажаних ситуацій, підприємству необхідно організувати свою діяльність таким чином, щоб мінімізувати загрози.

На нашу думку підприємству необхідно в кожному півріччі проводити глибокий аналіз фінансових результатів, розрахованих по звітним даним базового варіанту, а також проводити розрахунок ще для можливих альтернативних екстремальних випадків.

Пропонуємо у структурі зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства приділяти увагу маркетингу, достовірності та доречності інформації, техніко – виробничому потенціалу, а також максимізувати стратегію підприємства.

Нами пропонується наступна методика зниження загроз :

- так як підприємство володіє значними ресурсами, потрібно диверсифікувати свою діяльність, що дасть змогу бути менш чутливими до впливу зовнішніх загроз, однак і менш гнучкими;

- діючи на ринкових умовах, підприємство пов'язане з вищим економічним ризиком через обмеженість впливу на ціну продукції та рівень свого прибутку.

- підприємство повинно бережно відноситися до асортименту і цін своєї продукції, адже продукція в якійсь мірі залежить від доходів населення, це дасть змогу зменшити загрози щодо реалізації товарів, робіт, чи послуг.

Наведені вище управлінські методи, на нашу думку, дадуть змогу знизити рівень загроз, або швидко їх ідентифікувати на ранніх умовах зародження.

Важливим елементом в службі безпеки підприємства є запобігання виникненню та становленню загроз, що можуть призвести до негативних впливів на господарську діяльність.

Ми пропонуємо наступні методи оцінки прогнозування загроз і вважаємо їх за доцільну реалізацію в економічному житті (рис.3.1).

Прогнозування загроз на ранньому етапі	<ul style="list-style-type: none"> • Статистичні(абсолютних та відносних величин, середніх величин, групування, табличний, індексний); • Фінансові (горизонтальний, вертекальний).
Прогнозування загроз на даний момент часу	<ul style="list-style-type: none"> • Метод детермінованого факторного аналізу(ланцюгові підстановки, інтегральний та логарифмічний метод); • Метод стохастичного факторного аналізу (кореляційний аналіз , компонентний аналіз, факторний аналіз)
Прогнозування загроз на майбутнє	<ul style="list-style-type: none"> • Економетричні методи (матричний метод, системного аналізу, лінійного, динамічного програмування); • Методи математичного програмування (функціонально-вартісний аналіз, розрахунково-конструктивний);

Рисунок 3.1 – Методи прогнозування загроз в фінансово – економічній безпеці підприємства.

Головною проблемою, що виникає при оцінці загроз є кількісна оцінка якісних показників окремих компонентних складових (організаційна, виробнича, управлінська, функціональна стійкість) та зведення отриманих результатів до єдиного вимірника.

Для підвищення фінансової стабільності, а в свою чергу підвищення рівня фінансово–економічної безпеки найбільш доцільним є методичне прогнозування зовнішнього та внутрішнього середовища.

Модель визначення загроз стабільності приведена на рисунку 3.2.

Рисунок 3.2 – Модель прогнозування загроз стабільності підприємства

Прогнозуючи загрози за даною методикою для ТОВ «Фавор» ми можемо визначити такі загрози, які можуть виникнути в майбутньому. До таких загроз відносяться: зменшення частки власного капіталу, зниження прибутку, зниження рівня фінансово-економічної безпеки, втрата самостійності підприємства внаслідок появи можливості в кредиторів контролювати певні рішення стосовно діяльності підприємства, банкрутство.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи вище викладене дослідження варто відмітити, що аналіз наукових праць із питань трактування категорії «загроза» показав відсутність єдиного тлумачення даного поняття. Розглянувши різні наукові підходи щодо визначення загроза, ми дійшли висновку, що жоден з них в повному обсязі не розкриває його сутності. Таким чином, ми сформуваємо наступне визначення загрози: загроза – це форма певної небезпеки чи поєднання негативних факторів або взаємопов'язаних умов; загроза – це потенційна чи реальна дія окремих суб'єктів, що можуть заподіяти конкретному суб'єкту господарювання матеріальних або моральних збитків.

Своєчасне виявлення загроз дозволяє ефективно функціонувати системі фінансової безпеки і наявність її стратегії допоможе забезпечити збереження і подальший успішний розвиток бізнесу. Процес виникнення і дія загроз – поступовий і динамічний. Він супроводжується логічною часовою послідовністю зв'язків та подій, що відбуваються у виробництві. Тому побудова фінансової безпеки підприємства повинна здійснюватись з урахуванням зміни показників фінансового стану у певному звітньому інтервалі, який повинен визначатись достовірною та своєчасною інформацією.

Основними завданнями служби безпеки підприємства є комплексний аналіз загроз, для ефективного функціонування підприємства.

За результатами проведеного аналізу фінансового стану підприємства, можна зробити висновок про задовільне управління ресурсами, зобов'язаннями і власним капіталом. Результати продемонстрували значну залежність підприємства від зовнішніх та внутрішніх факторів впливу (попит і пропозиція на нафтопродукти, платоспроможність дебіторів, фінансова криза), які зумовлюють не прогнозовані зміни значень ділової активності, фінансової стійкості, ліквідності та рентабельності.

За аналізовані роки ТОВ «Фавор» знаходиться у кризовому стані, а отже, необхідні запаси та витрати не можуть бути проведені за рахунок власних коштів і підприємство перебуває на межі банкрутства. Підприємство повно або частково неспроможне здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності, основними загрозами є втрата великої частини майна або навіть і банкрутства, оскільки підприємство знаходиться в зоні катастрофічного ризику, також підприємство втрачає спроможність до свого динамічного розвитку.

В фінансово–економічній діяльності ТОВ «Фавор» має застосовувати інтегральну оцінку, яка в свою чергу є ефективним механізмом аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств. Це зумовлює важливість визначення інтегральної оцінки фінансового стану підприємства і актуальність питань, пов'язаних з розробкою нових і поліпшенням існуючих методик її проведення.

Виходячи з проведеного дослідження, можна стверджувати, що універсальність та адекватність запропонованої нами моделі дозволяє покласти її в основу прогнозування загроз та фінансового стану для забезпечення оптимального рівня фінансово–економічної безпеки на ТОВ «Фавор».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. SWOT-аналіз – основа формування маркетингових стратегій: Навч. Посіб. / За ред. Л.В. Балабанової. – 2-ге вид., випр. I доп. – К.: Знання, 20012 – 185 с.
2. Азаренков Г. Ф Економічний аналіз. Навч. посібник. / Г. Ф. Азаренков, З.Ф.Петряева, Г. Г. Хмеленко.– Харків: Вид. ХНЕУ, 2008.–232 с.
3. Аніловська, Г. Я. До питання фінансової безпеки підприємства при залученні капіталу [Текст] / Г. Я. Аніловська, Н. С. Марушко // Науковий вісник НЛТУ України. Серія: Економіка, планування і управління галузі. – 2009. – Вип. 19.4. – С. 114-122.
4. Аніщенко І. В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І. В. Аніщенко, Ю. Б. Пінчук // Економіка та держава, 2015. - № 10. – С. 29-33.
5. Ареф'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – С. 6–34.
6. Ареф'єва, О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки [Текст] / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98-104.
7. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / Олена Володимирівна Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матер. наук.-практ. конф., Київ, 16-17 травня 2001 р. – К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2013. – С. 49-53.
8. Ареф'єва О. В. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем / О. В. Ареф'єва, О. С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 3 (57). - С. 57-63.
9. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика: навч. посі-бник / О.Я. Базилінська. – К.: ЦУЛ, 2009. – 328 с.

10. Баяндін Н.І. Технології безпеки бізнесу: введення в конкурентну розвідку: Навчально-практич.пособіє. -М.: МАУП, 2002.
11. Бень, Т. Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства [Текст] / Т. Г. Бень, С. Б. Довбань. – 2002. – № 6. – С. 53 – 61.
12. Біла О.Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств [Текст]/ Фінанси України. – 2007. - № 4. – с. 112-118.
13. Білик М. Д., Фінансовий аналіз [Текст] / Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю.— К.: КНЕУ, 2005. —592 с.
14. Білик, М. І. Удосконалення методичних підходів до аналізу фінансового стану підприємств [Текст] / М. І. Білик // Економіст. – 2004. – № 11 – с. 40 - 42
15. Бланк, И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия [Текст] / И. А. Бланк. - К. : Ника-Центр: Эльга, 2004. - 784 с. - (Библиотека финансового менеджера). - ISBN 966-521-256-7.
16. Близнюк А.О. Ідентифікація загроз економічній безпеці підприємства / А.О.Близнюк // Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та математичні методи» 2010р.
17. Бурцев В.В. Факторы финансовой безопасности России [Текст]: / В.В. Бурцев // Менеджмент в России и за рубежом : журнал. – 2001. – № 1. – С. 55-69.
18. Вербицька Г.Л. Управління економічним ризиком / Г.Л. Вербиць-ка // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 34–41.
19. Вітлінський В.В. Кількісне оцінювання ризику у фінансово-економічній сфері / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко // Фінанси Украї-ни. – 2003. – № 11. – С. 16–24.
20. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
21. Внукова, Н. М. Формування системи кількісних показників оцінки фінансового стану підприємства [Текст] / Н. М. Внукова, Н. І. Зінченко // Фінанси України. – 2006. – № 12. – С. 112 – 121.

22. Воловельская И.В. Экономическая безопасность промышленного предприятия в современных условиях / И.В. Воловельская // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Х., 2005. – № 9–10. – С. 25–27.
23. Галасюк В. Риск как один из неотъемлемых факторов бизнеса / В. Галасюк, М. Сорока // Економіка, фінанси, право. – 2002. – № 7. – С. 17–22.
24. Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посібник для студ. вищ. навч. зал. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
25. Гичева Н. Ю. Діагностика економічної безпеки металургійних підприємств // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 247: В 4 т. Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2012. – С. 634-636.
26. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Київський нац. ун-т технологій та дизайну / К. С. Горячева. - К., 2006. – 16 с.
27. Гринкевич, С. С. Економічні основи стратегічного управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах ринкових перетворень [Текст] / С. С. Гринкевич // Науковий вісник НЛТУ. – 2008, вип. 18.5
28. Гришова І.Ю. Формування фінансової складової економічної безпеки підприємницької діяльності машинобудівних підприємств [Текст] / І.Ю. Гришова // Інноваційна економіка – 2012. – №4. – С.319-323.
29. Дмитрієв І.А. Визначення переліку складових економічної безпеки підприємства / І.А. Дмитрієв, А.О.Близнюк // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Збірник наукових праць. – Луганськ, 2011. - №23(1)/2011. – С. 220-225.
30. Донченко, Т. В. Теоретичні основи формування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства [Текст] / Т. В. Донченко // Вісник

Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – Т.1. - С. 23 - 27.

31. Економічна безпека: Концептуальне визначення та механізм забезпечення [Електронний ресурс] / [Амоша О.І., Новікова О.Ф., Покотиленко Р.В., Шамільова Л.Л. та ін.]. – Проект ДФФД:№08.01/84. – Режим доступу до документу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09>
32. Економічна безпека: [Текст] навч. посібник / [за заг. ред. З.С. Варналія]. - К.: Знання, 2009. - 647 с.
33. Єрмошенко М.М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева, А.М. Ашуєв // Національна академія управління / М. М. Єрмошенко (наук. ред.). – К., 2005. – 77 с.
34. Єрмошенко, М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство [Текст] : наукова монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева; Нац. академія управління. - К. : НАУ, 2010. - 232 с.
35. Забродский, В. А. Оценка финансовой устойчивости производственно-экономических систем [Текст] / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. – Х.: Бизнес Информ, 2006. – 82 с.
36. Закон України Про основи національної безпеки України із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року N 3200-IV, від 1 липня 2010 року N 2411-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rainbow.gov.ua/content/zakon_onbu.html
37. Иванов, Г. П. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению [Текст] / Г. П. Иванов. – М. : Изд-во "Закон и право", ЮНИТИ, 1999. – 230 с.
38. Іванищева, А. В. Вплив структури капіталу на фінансову стійкість підприємства [Текст] / А. В. Іванищева // Фінанси України. – 2009. – №9. – С. 46 - 51

39. Іващенко Г. А. Ідентифікація дефініції «економічна безпека підприємства» / Г. А. Іващенко, О. Ф. Ярошенко // Науковий журнал «Бізнес Інформ». №9, Харків, 2011. – С. 129 – 131.
40. Карлін М.І. Фінансова система України: навчальний посібник /М.І. Карлін. – К.: Знання, 2007. – 324 с.
[http://pidruchniki.ws/17910211/finansii/suchasni_zagrozi_finansovoeconomichniy_bezpetsi_pidpriyemstv_shlyahi_zmenschennya]
41. Кириченко, О. А. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства [Текст] / О. А. Кириченко, Ю. Г. Кім // Економіка та держава. – 2009. - № 1. – С. 13-17.
42. Кириченко, О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак та ін. — К. : Університет економіки та права "КРОК", 2008. — 403 с.
43. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків: монографія / М.С. Клапків. – Тернопіль: Економічна думка. Карт-бланш. – 2002. – 570 с.
44. Клебанова, Т. С. Моделирование финансовых потоков в условиях неопределенности [Текст] : монография / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Н. Богониколос, О. Ю. Кононов, Я. Г. Берсуцкий. – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2006. – 312 с.
45. Клопов І.О. Управління економічною безпекою промислового підприємства. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2011_1/043-52.pdf
46. Козаченко А.В. Економічна безпека підприємства. Сутність і механізм забезпечення: монографія/ А.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, А.Н. Лещенко. – К. Видавництво «Лібра», 2003. – 280с.
47. Коробов М.Я. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / Коробов М.Я. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2006.- 378 с.
48. Кузенко Т. Б. Планування економічної безпеки підприємств в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Європейський

- ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу / Кузенко Тетяна Борисівна. - К., 2003. - 194 с
49. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства [Текст]: навч. посібник/ І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко – Львів, 2011. – 380 с.
  50. Нікіфоров П.О. Сутність і значення фінансової безпеки страхової компанії / П.О. Нікіфоров, С.С. Куперівська // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 86–94.
  51. Орлов, П. І. Основи економічної безпеки фірми [Текст] / П. І. Орлов. — Х. : Прометей-Прес, 2004. — 284 с.
  52. Орлова, В. В. Ідентифікація загроз фінансовій безпеці підприємства [Текст] / В. В. Орлова // Науковий вісник НЛТУ України. Серія: Економіка, планування і управління галузі. – 2011. – Вип. 21.13. – С. 267-273.
  53. Отенко І. П. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства: наукове видання / І. П. Отенко, Л. М. Малярець, Г. А. Іващенко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 208 с
  54. Павловська О.В. Удосконалення методів аналізу фінансового стану / О.В. Павловська // Фінанси України. – 2001. – №11. – с.51-57.
  55. Петряєва З. Ф. Фінансовий аналіз діяльності підприємства. Навчальний посібник – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. - 184 с.
  56. Підлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка організації та управління підприємствами» / Н.О. Підлужна // НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2003. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2003/03pnoebp.zip>.
  57. Підхомний О.М. Типологія загроз фінансовій безпеці підприємницької діяльності. / О.М. Підхомний, Н.О. Микитюк, І.П. Вознюк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Менеджмент та

підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – № 605. – 2007. – С. 119- 123.

58. Підхомний, О. М. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності [Текст] / О. М. Підхомний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 605. – С. 119- 123.
59. Подольська, В. О. Фінансовий аналіз [Текст] : навчальний посібник / В. О. Подольська, В. О. Яріш. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с. – ISBN 966-364-360-2.
60. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія / Н.Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ. – 2004. – 195 с.
61. Слав'юк, Р. А. Фінанси підприємств [Текст] : навчальний посібник / Р. А. Слав'юк. — К. : Центр навчальної літератури, 2004. — 406 с.
62. Соколов Ю.А. Финансовая безопасность экономических систем / Ю.А. Соколов. – М.: «Анкил», 2010. – С. 7–45.
63. Статут Товариства з обмеженою відповідальністю «Фавор» (нова редакція) [Текст] : протокол зборів Учасників ТОВ «Фавор» від 13.05.2010 № 6.
64. Ткаченко А. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Venu/2010_1/21.pdf
65. ТОВ «Фавор» [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.favor.net.ua/> – 20.03.2011. – Назва з екрану.
66. Черкасов В.В. Проблемы риска в управленческой деятельности. – М.: «Рефл–бук», К.: «Ваклер», 1999. – 288с.
67. Чумаченко М.Г. Фінансовий аналіз: Навч. посібник / Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбатов М.І.; за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2010. – 259 с.

68. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу: Навч. і практ. посібник / Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С., Негашев Є. В. 3 – те вид., перероб. М.: ІНФРА – М, 2004. – 207 с.
69. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько / Рада національної безпеки і оборони України; Національний ін-т стратегічних досліджень. - К. : НІСД, 1997.-143 с.
70. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / Шлыков В. В. / Санкт-Петербургский ун-т; Рязанский ин-т права и экономики МВД России. - СПб. : Алетейя, 1999. - 138 с.
71. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / В.И. Ярочкин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Ось-89, 2003. – С. 7–22.

